

Från aktionsforskning till praxisforskning

ÅKE S A N D B E R G

Arbetslivscentrum, Box 5606, 114 86 Stockholm

Artikeln är en översikt över olika sätt att se på aktionsforskning — speciellt på förhållandet mellan handling och reflektion. Kritik riktas mot den vanliga typ av aktionsforskning som är i stort sett synonym med förändringsarbete eller konsultation för resurssvaga grupper. I stället argumenteras för en praxisforskning där en dialog- och aktionsdel inramas av jäser med distanserad reflektion.

Bakgrund

Under första halvan av 1970-talet fördes en intensiv kritisk diskussion inom samhällsforskningen. Kritiken gällde teorier, metoder, arbetsformer och val av problem och tillämpningsområden i forskningen. Forskningen kritiserades bl a för att i hög grad tjäna etablerade och resursstarka intressen snarare än folkflertalets intressen av demokratisering och samhällets omvandling. (Om debatten se t ex Schmid 1973, Sandberg 1975:48 ff). Kritiken av den dominerande forskningen kompletterades av försök att börja utveckla alternativ. Den typ av sk aktionsforskning som växte fram i Skandinavien, inte minst i Norge, kan ses som ett försök att utveckla en arbetsform för en forskning i samspel med och till direkt stöd för resurssvaga grupperns egen kunskapsutveckling och handlande.

I denna korta artikel tar jag upp några huvudtankar och problem som behandlas utförligare i antologin *Forskning för förändring* (1981) och i bidragen i detta temanummer. Temanumrets artiklar koncentrerar sig på försöken att finna nya arbetsformer för ett direkt samspel mellan forskning och handling. Det finns bidrag som presenterar idéerna 'inifrån aktionsforskningstradition'. Andra genomför en kritisk granskning utifrån. Andra åter använder utvecklingsmöjligheter för aktionsforskning i samspel med annan forskning. Min egen slutsats — som jag återkommer till — är att den verksamhet som brukar kallas 'aktionsforskning' bör ses som en aktions- och dialogdel i en större forskningsansats, som jag vill kalla 'praxisforskning'. Bara i ett sådant sammanhang är det rimligt att tala om forskning.

Aktionsforskning

Man brukar säga att aktionsforskning utmärks av ett *nära samspel mellan handling och forskning, mellan praktik och teori, i en förändringsprocess*. Ett sådant samspel kan vara av mer/eller mindre intimt slag:

- forskaren utvärderar förändringsprocessen och återför resultaten till de berörda i efterhand;
- forskarens utvärdering återförs till de berörda löpande under processen;
- forskaren deltar i förändringsprocessen genom att tillföra kunskaper som utvecklar de berördas förståelse av situationen (begrepp, teorier och metoder för klarläggande av problem, intentioner och betingelser för handlande — till metoderna hör sådana för utredning, planering och förändring samt för artikulering av 'vardagskunskap');
- forskaren deltar med sin kunskap i utredning och utveckling av handlingsalternativ;
- forskaren deltar direkt i 'samhandling' med de berörda.

Hur mycket av detta kallas nu aktionsforskning? Jag uppfattar att kärnan är de fall där forskare har deltagit i förändringsprocessen genom att tillföra kunskap av olika slag samt genom att löpande återföra utvärderingar av förändringssträvandena. Kunskapen är sådan som bidragit till situationsförståelse (av de egna strävandena och betingelser för dem), men också till utveckling av handlingsalternativ. Detta gäller t ex bidragen i *Forskning för förändring*.

Enbart löpande återföring av utvärdering framskrår som ett grännsfall. Enbart utvärdering som återförs i efterhand faller utanför kategorin aktionsforskning.

Man kan, när det gäller aktionsforskningen, diskutera huruvida forskarens eventuella deltagande i 'samhandling' med de berörda är förenligt med nödvändigheten av distans och 'ansvarfrihet' i forskningen. Olika ståndpunkter finns representerade i bidragen i det föregående. Några ser aktionsforskning som i stort sett synonymt med 'förändringsarbete med forskarsöd'. (Det är nog den vanliga hållningen — eller snarare praktiken — bland aktionsforskare). Andra betonar också behovet av distans.

Aktionsforskningen som den beskrivits här ovan kan ske i samspel med olika slags aktörer. Organisationsutveckling och processkonsultation för och med en företagsledning kunde vara exempel. Men bl a den skandinaviska aktionsforskningstraditionen har utvecklats i samspel med resurssvaga, underprivilegerade människors och grupperns försök till kontroll över sin egen situation och sina villkor. I antologin *Forskning för förändring* gäller det speciellt strävanden till demokratisering³.

För denna typ av aktionsforskning kan man finna de *värderingsmässiga* utgångspunkterna att människor ska behandlas som subjekt i forskningsprocessen (inte forskningsobjekt) och att en sådan arbetsform står i samklang med strävanden mot en 'delagar-demokrati'. Aktionsforskningen

antans bidra till att (finna former som gör att) kunskapen kan utvecklas och tillämpas av de berörda människorna själva. *Fromvetenskapligt* motiveras aktionsforskningen ibland med att dialog och samhandling är bra sätt att få vissa data och utveckla kunskap om förändringsprocesser bl a. Ur båda synvinklarna är själva arbetsformen och arbetssättet i aktionsforskningen centralt. I *dialogen* mellan 'forskare och praktiker' används, frigörs och utvecklas kunskap av olika slag. *Både forskare och praktiker bidrar och båda får ut någonting av dialogen.* (Men har aktionsforskaren egentligen så mycket att ge, i utbyte för det han får, frågar Ingall Eriksson i sin artikel). Arbetsgrupper av typen studiecirkel är en vanlig arbetsform, eller snarare en metod inom ramen för arbetsformen aktionsforskning. Inom aktionsforskning utnyttjas i övrigt kunskap som tidigare producerats med olika typer av metoder: surveyundersökningar, intervjuer, deltagande observation, fältförsök, historiska studier, argumentationsanalys, begreppsutveckling o s v.

Problem i aktionsforskning — att förena vetenskaplig praktik och handlingspraktik

Redan vid starten av flera av aktionsforskningsprojekten i mitten av 70-talet var det uppenbart för forskarna att det 'dagliga' samspellet mellan handling och reflektion i själva förändringsprocessen inte var nog för att man skulle kunna tala om aktionsforskning. Det hävdades att det också krävdes mer oberoende reflektion, litteraturstudier och teoretiskt arbete. I arbetet med *Forskning för förändring* blev det tydligt hur det teoretiska arbetet och den kritiska analysen i många fall hade trängts undan av forskarens roll i de pågående förändringarna. I andra fall blev det konflikter mellan forskare och praktiker när forskarna verkligen presenterade kritiska analyser med perspektiv och slutsatser som inte alltid stod i samklang med praktikerorganisationens. Problemen att i projekten utveckla ett fungerande samspel mellan *handlingspraktik* (t ex fackets) och *vetenskaplig praktik* framstår som en huvudfråga och blev helt central i diskussionerna vid den konferens där manuskript till detta temanummer diskuterades.

Här finns olika synsätt företrädda. En ståndpunkt är att aktionsforskning är ett omöjligt försök att förena och blanda samman skilda praktiker (Schmid). En 'motsatt' ståndpunkt är att i aktionsforskningen — betraktad som en central del i samhällsforskningen — är det inte möjligt eller ens önskvärt att söka skilja ut forskarens bidrag; nya kunskaper och handlingar skapas i en dialog i förändringsprocessen (Gustavsen, Swedner). En slags ytterligare ståndpunkt är att säga att kontextuellt kan man skilja mellan en yttre verklighet som forskare studerar och ett samhälle som i ex forskare deltar i bl a som professionella yrkesutövare. Lysgård placerar inte aktionsforskningen i forskningskontexten, utan i den professionella kontext där ett yrkesmässigt och etiskt handlande är det centrala. Andra ser

däremot aktionsforskningen som en forskningsverksamhet — under förutsättning att den har ett visst oberoende (Dahlström, Himmelstrand). (Jfr även Himmelstrands resonemang om att aktionsforskaren i en dialog tar någons roll men inte någons ståndpunkt).

En stark betoning av *skillnaderna* mellan en handlingspraktik och en vetenskaplig praktik lyfter fram i juset svagheter i den aktionsforskning som på ett alltför oproblematiskt sätt velat 'slå ihop' de två typerna av verksamhet. Därför blir detta en utmaning för en vidare utveckling av aktionsforskningens teori och metod. I avslutning till Herman Schmidts bidrag kan forskningen betraktad som en social praktik sägas utmärkas av att forskaren måste reproducera sina kvalifikationer av olika slag, och för att göra det måste han/hon (individuellt och genom forskarsamhället) kräva kontroll över forskningsprocessen, ett långt tidsperspektiv, tillgång till information och fria publiceringsmöjligheter. På det sättet kan han utveckla en ny kunskap och i forskarvärlden visa att han åstadkommer resultat och få dem bedömda. Den fackliga organisationens praktik, som exempel, är en fråga om att skapa förutsättningar för bevakningen av medlemmarnas intressen; bara ibland går det att på ett oproblematiskt sätt förena med kunskapsökandets villkor. Några exempel på skillnader i fackets och forskningens strävanden: kortsiktighet gentemot långsiktighet, problemlösning och klara riktlinjer gentemot problematisering och vidgning av perspektivet, artikulering av synsätt och krav genom organisationshierarkin respektive genom forskningsprocessen, lokalt användbar kunskap resp teoriantknytning och generalisering.

Försöken att i aktionsforskning direkt *förena* dessa två praktiker förefaller, sammanfattningsvis, leda till att den ena praktiken underordnas den andra, främst att den vetenskapliga praktiken underordnas handlingspraktiken, t ex företagsledningens eller den fackliga. Eller också leder 'föreningent' till problem av det slag som antyts. Men, problemen behöver kanske inte vara ett uttryck för oförenlighet. De kan också vara ett tecken på, och en drivkraft för utveckling av praktikerna.

De kan slutligen vara ett uttryck för *ogynnsamma yttre villkor* för försöket. Denna väsentliga fråga behandlas dock inte närmare här.⁴

Praxisforskning?

Den tidigare framställningen gör det rimligt att anta att forskare som deltar i kunskapsproduktion (och kanske också handling) inom en organisation väsentligen måste underordna sig denna organisations sociala praktik och krav — eller hamna i ständiga konflikter av olika slag. En forskare som söker utveckla vetenskapligt hållbar kunskap måste anpassa sig till vetenskapssamhällets sociala praktik och krav vad gäller metodik, teori, publicering etc.

De två verksamheterna måste då hållas isär och i hög grad bedrivna på sina skilda villkor. Betyder detta en total återgång till den gängse uppdelningen mellan utredningsarbete underordnad en organisations bestämda krav och vetenskaplig forskning i akademiska miljöer avskilda från 'handlingsorganisationer'? Betyder det att aktionsforskning är en möjlig- het? På den senare frågan vill jag svara både ja och nej. Ja, därför att en aktionsforskning som utmärks endast av ett direkt samspel mellan handling och reflektion inte i sig kan utgöra en vetenskaplig praktik. Nej, i den mening att jag ser en möjlighet till utveckling från aktionsforskning till 'praxisforskning'. Med praxisforskning menar jag då en verksamhet som i sig rymmer både en *dialog- och aktionsdel* underordnad en handlingsprak- tik och en *reflektionsdel* underordnad en vetenskaplig praktik. De två delarna är klart åtskilda verksamheter genom att de bedrivs av skilda delar i en forskningsorganisation eller i klart åtskilda, långa faser.

Men eftersom dialog- och aktionsdelen och reflektionsdelen båda är delar i en större forskningsprocess, finns det förstås ett samspel dem emel- lan. Samspelet är inte en omedelbar förening eller blandning av dem, utan snarare ett *utbytte*. I dialogen och handlingen används bl a tidigare utveck- lad vetenskaplig kunskap, och erfarenheter från dialogen och handlingen bearbetas bl a i en fortsatt forskningsprocess. Det är ett samspel över lång tid. Dialog- och aktionsfasen är inramad av teoretisk och metodmässig ref- lektion.

Kunskap används i dialogen/handlingen och kunskap *produceras* där och i efterföljande reflektion. Som stöd för handlingen är i princip alla slags kunskaper (framtagna med alla slags metoder; jfr ovan) användbara, men i olika fall är förstås olika typer av kunskap mer eller mindre relevan- ta. Utöver användningen av den framväxande kunskapen direkt i den lokala dialogsituationen kan kunskapen bli allmänt tillämpbar om den ge- staltas som en rik och mångfasetterad fallbeskrivning. Ur vetenskaplig syn- vinkel kan dialog- och aktionsdelen bidra genom att ge ett rikt empiriskt material om konkreta förhållanden och förhållningssätt i förändringspro- cesser och genom att ge inspiration och underlag för att söka sig fram till fruktbara begrepp och teorier, kanske nya, som bryter med de domine- rande på ett forskningsområde.

Praxisforskning kännetecknas av ett avsikligt och *planerat* samspel mellan en aktions- och dialogdel i forskningen och omgivande delar med distanserad reflektion. I aktionsforskningen saknas ofta detta. Även om där ibland finns en principiell deklARATION om nödvändigheten av kumu- lativ kunskapsutveckling, teoretisk reflektion o s v, är tendensen, som vi sett, att dessa nödvändiga inslag i en forskningsprocess försummas och att aktionen tar överhanden. Det planerade samspelet avgränsar praxisforsk- ningen från t ex konsultation och från utvecklings- och förändringsarbete i allmänhet. — Gränsen till en situation där t ex ett utvecklingsarbete med forskarmedverkan görs till föremål för en separat vetenskaplig utvärdering

är mer flytande: Finns en dialogdel? Hur används och utvecklas kunskap där? Hur sker återföringen till de berörda? o s v. (Se vidare nedan.)

De två delarna i praxisforskningen måste *utvecklas*, för att möjliggöra ett samspel. De problem som bearbetas i aktionsdelen måste väljas så att erfä- renheterna och resultaten är av värde i mer generaliserande, vetenskapligt arbete genom att ge intressanta data samt inriktning åt begreppsutveckling; forskarna måste dokumentera förändringsprocessen på ett sätt som är av värde i fortsatt vetenskapligt arbete; forskare som deltar i en aktionsfas kan alltså behöva en viss grad av 'professionell autonomi'. Den distanse- rade vetenskapliga reflektionen, å sin sida, måste orienteras så att den kan bidra långsiktigt, till en bättre förståelse av möjligheter och gränser för handling och förändring: Vilka teorier och metoder är då lämpliga? Även arbets sätt och metoder i aktions- och dialogdelen kan behöva dokumente- ras, utvecklas och eventuell standardiseras, så att man undviker onödiga misstag, reder ut felkällor och gör det lättare för andra att tolka och pröva hållbarheten i resultaten (intersubjektivitet). Det gäller t ex den vanliga me- toden med arbetsgrupper eller studiecirklar med forskarmedverkan (se t ex *F/F*, Hellblom 1981 samt Gunnarsson & Perby 1982). Det gäller vidare hur skilda andra metoder (t ex intervjuer, observation) kan komma in på ett sätt som är förenligt med dialogen.

Aktionen och reflektionen skall vara åtskilda, men samspeja på ett pla- nerat sätt. Det har här hävdats utmärka en praxisforskning. Men hur ska det se ut närmare bestämt? Hur *organiseras* ett sådant samspel? Svaret hänger samman med synen på kunskapsutveckling och forskarroll och med erfarenheter av olika slags forskningsorganisation — samt med olika syn- sätt på demokrati (nedan).

I temanumrets artiklar finns ståndpunkter som kanske kan grupperas på följande sätt:

1. Aningen är man forskare eller också t ex politiker, facklig ombudsman, utredare eller organisationskonsult; det är fråga om mer eller mindre livs- långa yrkeskarriärer i skilda institutionella sammanhang. Forsknings- och handlingspraktik bedrivs (bör bedrivs) åtskilda från varandra. Slutsats: Utomstående forskare kan t ex göra en utvärdering av ett utvecklingsarbete inom en handlingsorganisation och återföra den efteråt; alltså 'vanlig tillämpad forskning'. Det är då fråga om två *helt skilda* verksamheter, inte om en helhet som kunde kallas praxisforskning.
2. En forskare (person med forskarkompetens) kan vara verksam i skilda sammanhang, dels som forskare dels som t ex konsult. Växlingar kan tän- kas ske inom enheter inom en och samma organisation, eller mellan skilda organisationer. Växlingarna kan tänkas ske med korta tidsintervaller eller kräva längre sammanhängande perioder. Slutsats: Praxisforskning kan ut- vecklas som ett *planerat samspel* mellan skilda (vidareutvecklade) verksam- heter. Samverkan och arbetsdelning kompletterar varandra.
3. Givet den sociala verklighetens och kunskapens karaktär finns det ingen

möjlighet och heller inget behov av att skilja ut forskarrollen från andra roller i förändringsarbete och handlingsorienterad forskning. Med den ståndpunkten är det fråga om att utveckla en ny roll i kunskapsutveckling om samhället — med inspiration hämtad kanske från klinisk forskning, konstruktions- och ingenjörssarbete etc. Den rollen kan kanske också ingå i den andra ståndpunktens praxisforskning?

Ser man praxisforskning som möjlig och önskvärd, står man inför *omfattande och långsiktiga satsningar* som kan rymma både skilda praktiker och ett planerat samspel mellan dem samt en utveckling av båda.

Kritiska punkter

Den pågående reflektionen och vidareutvecklingen inom aktionsforskningstraditionen är delvis framsprungen ur ett behov bland dem som arbetar i traditionen att ta till vara erfarenheter och formulera nya utgångspunkter. Den är också framsprungen utifrån kritik från olika håll, bl a från den 'gånge forskningens' håll. Jag skall inte försöka definiera det senare begreppet och inte heller på något representativt sätt försöka sammanfatta kritiken. Jag skall bara som exempel ta upp tre punkter som kan vara intressanta därför att de gäller inte bara aktionsforskning, utan i hög grad även *annan tillämpad samhällsforskning*, särskilt sådan som avses vara ett stöd för resursvargare grupper, t ex för demokratisering i arbetslivet. (Det vore värdefullt om de här publicerade bidragen till genomlysning av aktionsforskningstraditionens problem kompletterades med en motsvarande problematisering av andra former för tillämpad eller handlingsorienterad forskning. Nu är det ofta svårt att föra en nyanserad diskussion om arbetsformer i forskningen, därför att den 'problematisiska aktionsforskningen' tenderar att ställas emot en idealiserad bild av andra arbetsformer i forskning.)

De tre punkterna:

1. Forskaren skall kunna vara 'trolös' och kritisk mot de människor som berörs av studien, och det kräver en distans till dem som studeras.
2. Forskaren skall inte behöva ta ansvar för förändring och handling. Forskaren har inget mandat att förändra och handla, i vart fall inget demokratiskt mandat. Forskare skall nöja sig med att undersöka förutsättningar och betingelser; de skall inte utveckla förslag till handling, än mindre själva handla å de berördas vägnar.
3. Forskning förutsätter metoder och regler för hur man skaffar fram data, vilka gör att man undviker misslag och att proceduren kan upprepas av andra forskare.

Jag uppfattar alla dessa tre synpunkter som värda att diskutera på allvar när det gäller en vidare utveckling mot en praxisforskning. Flera av punkterna drabbbar bl a mycket av den aktionsforskning vi hittills sett.

Möjligheterna till distans och kritisk analys är små i en aktionsforskning

som begränsas till dialog i direkt anslutning till en förändringsprocess. Där- emot ökas möjligheterna att fylla detta krav om aktionsdelen ingår i en praxisforskning, som även innefattar en distanserad analys.

Forskarens ansvarstagande genom att delta i samarbetsparternas handlingar är, som framgått, en omdiskuterad del i aktionsforskningstraditionen. Där forskare direkt deltar i 'samhandling' med praktiker tar hon eller han förstås ett ansvar. De aktionsforskare som arbetar på det sättet ser ofta ett ansvarstagande som en nödvändighet, eftersom de menar att det inte i aktionsforskning (och inte heller i annan tillämpad samhällsforskning) går att på något klart sätt skilja ut forskarens bidrag från övrigas. I huvuddelen av aktionsforskningsprojekten i Skandinavien tror jag att forskarens väsentligaste insats gäller att bidra med kunskap. Men det gäller då inte bara kunskap om förutsättningar och hinder för handlande, samt återföring av processstudier, utan ibland även förslag till handling. (Det senare är emellertid ingen nödvändighet i aktionsforskning utan den kan mycket väl begränsas till att ge bakgrundskunskap samt att kontinuerligt återföra utvärderingar av förändringsprocesser.)

Metoderna är förstås inget särskilt problem i aktionsforskningen i den mån gånge metoder används. Som antyts ovan kan det dock finnas inslag av nya metoder och dessa behöver dokumenteras och utvecklas.

De tre kritikpunkterna, framförallt de två första, drabbas emellertid inte enbart aktionsforskningstraditionen. Jag är, liksom flera av de bidragsgivarna i detta temanummer, benägen att se aktionsforskning som en speciel form av tillämpad samhällsforskning. All tillämpad eller målstyrd samhällsforskning med stora inslag av utredningsarbete i nära samarbete med t ex en företagsledning eller en organisationsledning är problematisk när det gäller möjligheten till distans, till 'trolöshet mot huvudmannen' och till att inte ta ansvar för handlingar.

De resultat som presenteras från forskning av detta slag har inte sällan karaktären av diskussion av lösningar eller åtminstone handlingsalternativ. Det senare är särskilt vanligt i discipliner som har något av ett 'teknokratiskt inslag', såsom företagsekonomi, statskunskap, nationalekonomi etc, för att inte tala om tekniska vetenskaper. Att en sådan forskarroll finns betyder förstås inte att den är oproblematiske, vare sig i de nämnda fallen eller i praxisforskning. (I den utsträckt forskning utvecklar förslag till handlingsalternativ är det väsentligt att flera alternativ och deras förutsättningar och konsekvenser presenteras; jfr Lysgaard.)

En ytterligare kritikpunkt mot aktionsforskning kan vara att den är ett sätt att 'tränga sig på folk' och 'lura av dem' deras kunskap och upplevelser (jfr Erikssons artikel). Till detta kan man säga att detta är ett väsentligt problem i all empirisk samhällsforskning, såväl vid opinionsundersökningar och djupintervjuer som i aktionsforskning och kanske inte minst i deltagande observation. Det hindrar dock inte att problemet måste tas på allvar, och jag menar att aktionsforskningstraditionen delvis är just ett försök att

ta problemet på allvar. Genom att utgångspunkten är människors egna problem och genom att kunskapen utvecklas i en fortgående dialog får de deltagande 'praktikerna' (åtminstone är avsikten den) verkligen ut någonting av samarbetet. I mycken traditionell tillämpad forskning återförs resultaten ofullständigt till de direkt berörda och används av andra mer centralt placerade aktörer, förhoppningsvis icke antagomistiska motståndare till studieobjekten.

Villkor för praxisforskning

Under vilka villkor är praxisforskning, med väsentligt inslag av dialog mellan forskare och praktiker i en aktionsdel, en lämplig forskningsansats? Tidigare har antytts att studier av aktörers handlingsutrymme och mötsättningar mellan aktörer kan vara en viktig bakgrund för en aktions- och dialogfas i en forskningsansats. Är det t ex möjligt att nå *någon* framgång i aktionen?⁵ Kan upplevelsen av gränser ge upphov till fruktbart reflektion? O S V.

Ett svar på den inledande frågan om praxisforskningens tillämplighet kräver vidare att många andra aspekter tas upp. Ett svar kräver också en jämförelse med andra typer av forskning.

När det gäller synen på vilka typer av kunskap som är de väsentligaste som stöd för förändring är det förstås avgörande hur man ser på samhälle och samhällsförändring. *Mycket förenklat* kan man kanske urskilja tre synsätt. Menar man att samhällsförändring väsentligen är resultatet av unikt skapade lokala förändringar drar man slutsatsen att den relevanta kunskapen skapas direkt i den lokala dialogen och 'aktionsforskning' blir då den centrala forskningsansatsen (jfr Gustavsen's bidrag). Ser man samhällsförändring som en medveten förändring av strukturella förhållanden blir generell kunskap om orsakssamband och strukturella motsättningar och 'expertansats' i anslutning till en 'upplifrån styrd' förändring. Men det kan också ske i en process med brett deltagande (jfr bidragen av Himmelstrand och Dahlström). Samhällsförändringen sker i ett samspel mellan planerad strukturell förändring och lokal aktivering och problemlösning. Delar av forskningen kan då vara en praxisforskning med en dialog- och aktionsdel.

— Å K E S A N D B E R G
är sociolog och forskar
om teknik och arbets-
organisation

NOTER:

1. Vid ett seminarium gav bl a Rolf Å Gustafsson och Casten von Otter värdefulla synpunkter. Vidare diskuterades några av de problem som tas upp i denna artikel vid en doktorandkurs om värdearbete på arbetslivscentrum, mars 1982.
2. Den typ av aktionsforskning som här antyds skiljer sig från en tidig form representerad av t ex Kurt Lewin och som har drag av försök att åstadkomma en slags kontrollerade fällexperiment (jfr bidragen av Gustavsen, Himmelstrand och Swedner).
3. Forskarens samarbetspartner är i det senare fallet en organisation med sin utvecklade praktik och ideologi. Den situationen är skild från samarbete med resursvaga grupper i allmänhet — som varit det vanliga i mycket av t ex den norska aktionsforskningen. Här krävs därför utveckling av arbetsformerna, se vidare flera bidrag i *F/F* sarr i detta temanummer.
4. En del av svårigheterna kan bero på den situation, de yttre villkor, under vilka aktionsforskningen bedrivs, snarare än på forskningsansatsen. Det kan ha varit ett konfliktfyllt, kontroversiellt problemområde; forskaren kan ha haft svårt att reda ut relationerna till aktörer i konflikt (jfr Himmelstrands bidrag), handlingsutrymmet kan ha varit begränsat o s v. Forskaren kan ha åtagit sig en omöjlig uppgift. (Se även *Forskning för förändring* samt Sandberg, 1982:88 ff). Observera också att flera av projekten i *F/F* hade som mål inte bara att 'göra framsteg' i lokal förändring utan också att verkligen nå och reflektera över gränser för förändring som led i kunskapsproduktionen och i fortsatta förändringssträvanden.
5. Se not 4.

LITRATUR:

- Udöver till uppsatserna i detta nummer av Sociologisk Forskning (nr 2, 1982) av Schmid, Gustavsen, Dahlström, Himmelstrand, Swedner, Eriksson och Lysgaard, refereras till följande:
- Forskning för förändring*, 1981, Akademilitteratur, Arbetslivscentrum, Forskningsrapport nr 20, Värnamo.
- Gunnarsson, Lars och Perty, Maja-Lisa, 1982: *Forskningscikeln — en metod för facklig kunskapsutbyggnad*. Arbetslivscentrum, Forskningsrapport 1982:33, Stockholm.
- Hellblom, Lena, 1981: *Kampen för jobben*, Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Sandberg, Åke, 1982: *Vardagen i forskning med facket*, Arbetslivscentrum, Arbetsrapport 1982:47, Stockholm.
- Sandberg, Åke, 1975: *En fråga om makt. Demokratisk planering och förändringsstrategier i organisationer och samhällen*. Pisma, Falköping.
- Schmid, Herman, 1973: 'On the Conditions of Applied Social Science', *Social Science Information*, årg 12, nr 5.

Sociologisk Forskning

Tidskrift för Sveriges Sociologförbund, utgiven med stöd från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

REDAKTION

Anders Broström, Arbetslivscentrum, 08-22 99 80
Rosmari Eliasson, Barnbyn Skå, 0756-242 82
Sven E Olsson, Socialforskningsinstitutet, 08-16 34 52
Åke Sandberg, (ansv. utg.), Arbetslivscentrum, 08-22 99 80
Marja Wallden, Soc.inst., Stockholms universitet, 08-16 33 98

SEKRETARIAT

Marie-Olofsson, Arbetslivscentrum, 08-22 99 80

ADRESS

Redaktion resp. Sekretariat, Sociologisk Forskning, c/o Arbetslivscentrum, Box 5606, 114 86 Stockholm, 08-22 99 80. Gatuadress Fiskartorpsvägen 15A

KONTAKTPERSONER

Staffan Lindberg, Soc.inst., Lunds universitet, 046-12 41 00
Göran Ahrne, Soc.inst., Uppsala universitet, 018-15 54 00
Bengt Starrin, Soc.inst., Högskolan i Karlstad, 054-13 00 20
Marie-Louise Johansson, Samhällev.inst., Linköpings universitet, 031-11 17 00
Mona Martensson, Soc.inst., Stockholms universitet, 08-15 01 60
Roger Palmqvist, Soc.inst., Göteborgs universitet, 031-12 48 50
Rune Åberg, Soc.inst., Umeå universitet, 090-16 50 00

PRISER

I önsnummer 20 kr inkl. moms; dubbelnummer 30 kr. Hel årgång om fyra häften: för enskilda 60 kr, för institutioner, bibliotek etc 140 kr. Beställning och prenumeration sker lämpligast via postgiro 67 06 67-5 eller bankgiro, Sociologisk Forskning. Medlem i Sociologförbundet får tidskriften genom förbundet.

ADRESSÄNDRING

Vid adressändring ange *alltid* såväl gammal adress (event. adressetiketten) som ny adress. Medlem i Sociologförbundet anmäler adressändring till resp. förening f. v. b. till förbund och tidskrift. Direktörsnummeranter gör adressändring till sekretariatet.

ANNONSER

Halvsida i ett nr 400 kr, helsida i ett nr 600 kr; då heloriginal lämnas. Kontakta sekretariatet.

DATA

Grafisk form Leif Tholander: Typsnitt Times Roman. Printed in Sweden by GL Tryck, Kristianstad 1981. Sofö. ISSN 0038-0342 Arbetslivscentrum

Nummer 2-3 1982 Årgång 19

ARTIKLAR

- 3 Herman Schmid: Tillämpad forskning som praktik
- 14 Björn Gustavsen: Utvecklingsstreck och problemställningar i den handlingsrettede arbetslivsforskning i de nordiske lande
- 32 Edmund Dahlström: Handlingsorienterad forskning på olika nivåer
- 43 Ulf Himmelstrand: Om teori, metod och social praktik
- 53 Harald Swedner: Kort om förändringsarbetets etik
- 58 Ingelill Eriksson: Aktionsforskaren som turist, spion, missionär eller fånge på social träning
- 61 Sverre Lysgaard: Utvecklingsoppgaver i sosiologien — faget som vitenskap og profesjon
- 80 Åke Sandberg: Från aktionsforskning till praxisforskning

OM FORSKNING

- 90 Kvinnouniversitet, information om forskningsbidrag och seminarier-serie om sektorsforskningens effekter

RECESSIONER

- 91 Eva Hedman: Thomas Mathiesen, *Rätt, samhälle och politisk strategi*
- 109 Lars-Erik Berg: Lorenz Lyttkens, *Människors möten*
- 111 Leif Svansson: Rosmari Eliasson & Pär Nygren, *Psykiatrisk verksamhet 1*
- 117 Anders Kristoffersson: Nordisk Forum, *Inkomstpolitik — en historisk parentes?*
- 121 Eva-Stina Lyon: Donald Broady, *Den dolda läroplanen*
- 125 Casten von Otter: Milion och Rose Friedman, *Frihet att välja*
- 128 Tarja-Liisa Leinistö: *Kvinnors liv i det svenska samhället*
- 132 Information från Sveriges Sociologförbund
- 133 Inkommen litteratur